

Vörös Imre

VERSENYJOGOT VAGY PIACI MAGATARTÁSI JOGOT?

(MAGYARORSZÁGI DILEMMÁK)

A gazdaságirányítás reformjával, a direkt tervlebontható gazdaságirányítási rendszerről a tervszerű piacsabályozás rendszerére való áttéréssel 1968 óta nyilvánvaló, hogy a szocialista piac hatékony verseny nélkül nem működhet. E korábban eretnekségnek számító közgazdasági fel fogás uralkodóvá válása után a jogi konzekvenciákat is le kellett vonni. Ez azonban igen lassan haladt; mai versenyjogi szabályozásunk szétszórt, nem egységes koncepcióban készült, egy-egy részjelenséget célba vevő szabályok egymásra dobált halmaza.

Minthogy a gazdaság működésének kardinális kérdéséről: a piac megfelelő funkcionálásáról van szó, nem mindegy, hogy *milyen koncepcióban* ragadjuk meg a versenyjog által felölelt társadalmi viszonyokat. Minde nek előtt tisztázni kell, hogyan fogják fel a modern versenyjogok — köz- tük a szocialista országok között egyedülálló 1974. évi jugoszláv törvény — a verseny szabályozását.

I.

Összehasonlító jogi kitekintés

1. A tisztességtelen versenyjog központi kategóriája kezdettől fogva az *üzleti tisztesség* (loyauté commerciale), illetve az ebbe ütköző magatartás (Unlauterkeit) volt. A német jog — és a hatása alatt fejlődött többi, így a magyar jog is —, külön törvényt, ebben pedig generálklausulát alkotott, amely tiltja az üzleti forgalomban a jó erkölcsbe ütköző verseny- cselekmény elkövetését. A „jó erkölcs” ebben az értelemben azonban az általános erkölcsi megfontolásoknál szűkebb, kifejezetten az üzleti élet testére, az egyéni kereskedő erkölcsi tudatára szabott magatartási elvá- rást jelentett. A generálklausula általános érvénnyel fogalmazta meg azt a magatartási zsinórmértéket, amelyet az üzleti élet résztvevői: a ver- senytársak számára felállít. A törvény hatályának a versenytárgyalá-

sokra korlátozása a maga idejében megfelelt az akkori idők követelményeinek, hiszen *versenytársak egymás közötti viszonyáról* volt szó.

Rugalmasabb megoldásnak bizonyult a francia versenyjog kiépítése. Különösnek hathat, pedig így igaz: ez a jog nem rendelkezik külön versenytörvénnyel, sem kodifikált generálklauzulával. A bírósági gyakorlat alakította ki az összetéveszthetőség kihasználásával való versenyzési módszerek elleni fellépésből kiindulva még a múlt század elején azt a tételt, hogy a kereskedelem és iparüzés szabadsága — melyet, mint a polgárság egyik legfőbb követelését nyomban a Le Chapellier-féle törvény a francia forradalom győzelme után törvénybe iktatott — nem jogosít fel olyan eszközök felhasználására, amelyek tisztességes üzletembereknél nem szokásosak.¹ A bíróságok a jogvédelmet a Code Civilnek a deliktuális felelősségre vonatkozó szakaszaiból vezették le; így alakították ki a *concurrency déloyale* fogalmát oly módon, hogy bár nem törekedtek általános elvek kimondására, az egyes döntések mégis olyan rendszerré álltak össze, amelyből bizonyos alapelvek adódtak. Az ezeket követő bírósági gyakorlat folytán ez a joganyag lassan különvált a deliktuális felelősségtől, ám mindig is a tisztességtelenséget, és nem annyira a versenyt hangsúlyozta, megelégedve a versenycélzattal (ami alá alapvetően versenyre alapított társadalmi rendben — amilyen a tőkés — szinte minden gazdasági cselekvés szubszumálható).

A német törvény alkalmazásához tehát szigorúan megkívántatott a felek közötti *versenyviszony*, amint hogy az 1923. évi V. tc. alapján *ez a hatályos jogszabályi helyzet ma Magyarországon is*. A francia versenyjog viszont e követelményen könnyen túltette magát: a bíróságok esetről esetre döntöttek el, hogy szükség van-e tárgyilag a versenyviszonyra, azaz a feleknek — alanyilag — versenytársaknak kell-e lenniük a jogvédelem nyújtásához, vagy sem.

2. A fejlődés újabbnál újabb tisztességtelen magatartásokkal konfrontálta a versenyjogot és a német megoldás szűkkeblősége, vagyis (szemben a franciával: differenciálásra képtelen volta) hamar visszaütött. A jogalkalmazásban komoly problémákhoz, az elméletben pedig terméketlen vitákhoz, képtelen problémafelvetésekhez és ennek megfelelő erőszakolt megoldásokhoz, a versenyviszony mindenáron való, akár „színlelt” feltételezéséhez vezetett.²

A tisztességtelen versenyjog hagyományos koncepcióját a századforduló óta különösen két körülmény ásta alá. Az egyik a *versenygyakorlatozási jog* (előbb kartelljog) kialakulása. Ez a joganyag a kartellszerződések tilalmazásával indult, gátat kívánván a verseny korlátozásának, mint a piac megfelelő működéséhez fűződő össztekés érdek sérelmének. Hamarosan hatókörébe vonta azonban a vertikális (továbbeladó-vevőre nézve kötelező) ár- és egyéb feltételmegkötéseket. Az előrehaladó koncentrációs folyamat következtében pedig a piaci uralom, adott esetben a monopolhelyzet és a vele való visszaélés problémája vetődött fel. E két utóbbi téma láthatóan már nem versenytársak közötti kérdésre, *nem ver-*

seny-viszonyra vonatkozik, hanem a piacon jelenlevő, a szükségletei ki-elégítése végett megjelenő bármely harmadikat érinti.

A másik probléma a fogyasztóvédelem megjelenése. Ez a joganyag ugyan a tisztességtelen versenyjogban keresi helyét,³ azonban kétséges, hogy egy ilyen több jogágot — ezeken belül is több jogterületet — érintő probléma igényeinek a tisztességtelen versenyjog (bármilyen kitágítása árán) meg tudna felelni. A fogyasztóvédelem nézetünk szerint olyan szempont lehet, amelynek egyre több jogágban meg kell jelennie, és ezek komplex együtthatásával kell a fogyasztó védelmét biztosítani. Ettől függetlenül azonban vitathatatlan, hogy az egyik érintett jogterület: a tisztességtelen verseny joga. És mivel nem versenytársról van szó, hanem a piacon szükségletei kiellégítése végett megjelenő harmadikról, azonnal a tisztességtelen versenyjog alanyi és tárgyi hatályainak rugalmas, vagy rugalmatlan korlátaiba ütközünk.

Tény ugyanis, hogy a versenyjognak most már nemcsak a versenytársak közötti viszony, hanem a piacon szereplők közötti viszonyok egészét kell átfognia, tehát versenytársak egymás közötti (horizontális), valamint a vevőkhöz fűződő, szerződéshez vezető (vertikális) viszonyát is (sőt: bizonyos mértékben át kell hatnia a szerződés mikénti — milyen feltételekkel történő — megkötését vagy ennek elmaradását, teljesítését, sőt az igényérvényesítési szakaszt is). Ez a követelmény azonban a joganyag jellegét, funkcióját, védelmének irányát, végeredményben pedig egész elméleti koncepcióját módosítja.

A német jogban⁴ már a húszas évek táján tágítani kezdték a törvény hatályát, és elvként mondták ki, hogy a joganyag nemcsak a versenytársakat, nem is emellett csak a közérdeket, hanem a fogyasztókat is védi.⁵ A fogyasztó intézményes védelmét azonban csak az utóbbi évtizedekben „törvényesítette” a törvény oly értelmű módosítása, amely a fogyasztóvédelmi szervezeteknek perlési jogot adott. A svájci törvény magának a vevőnek ad perlési jogot, míg az USA legújabb antitrust-jogalkotása (Hart-Scott-Rodino Antitrust Improvement Act) feljogosította az állam igazságügyi miniszterét, hogy a fogyasztók érdekében indítson pert; Angliában a Trade Descriptions Act vezetett be a fogyasztók védelmét szolgáló jogi eszközöket.

Egyébként igen korszerű, a versenytársak mellett a fogyasztók védelmét is célzó jugoszláv törvény 2. szakasza — az elméleti aggályok ellenére⁶ — tenntartotta, ha nem is a kifejezett versenycelemekény, de a verseny célzat követelményét, azonban a bírósági gyakorlat még ezen is túltenni látszik magát.⁷

3. Mindezek a fejlemények kétségbe vonták az egész joganyagnak a tisztességes kereskedő erkölcsi-jogi tudatára, az individuális morálra való alapítását. Már a versenykorlátozások joga sem tudott ezzel a fogalommal mit kezdeni, annál kevésbé, mert benne kezdettől fogva a tőkés állami beavatkozás egyik leghatásosabb eszközeit látták fel, ennek megfelelően gazdaságpolitikai töltését, az erkölcsi megfontolásokkal szembeni érzéketlenséget — a célon kissé túllőve — túlhangsúlyozták. E joganyag-

nak a tisztességtelen versenyjogra való áthatásaképpen erősödött az utóbbi joganyag gazdaságpolitikai relevanciájának elismerése is. Ezt követte a felismerés, hogy az individuális erkölcs helyébe a piac működésének megzavarásában megjelenő „piacra vonatkozó” tisztességtelenséget (marktbezogene Unlauterkeit), illetve valamiféle „Sozialmoral”-t, a versenytársal szembeni tisztességtelenség helyébe a *társadalommal szembeni tisztességtelenséget* állítsanak. *A piac védelme* mint a tisztességtelen versenyjog új funkciójának megjelenése nyilvánvalóvá teszi, hogy ez csak úgy érhető el, ha a versenytársak mellett alanyilag minden piaci szereplőt védelembe részesítenek a szociáletikailag értelmezett tisztességtelen piaci cselekményekkel szemben. Látható, hogy ily módon a modern versenyjog tárgyi hatályát tekintve a horizontális piaci kapcsolatok mellé vertikális viszonyokat is bevont. Ezek után kérdéses, hogy indokolt-e egyáltalán a versenyjog horizontális viszonyokra modellezett kategóriájának fenntartása, hiszen nézetünk szerint a modern versenyjog átfogó piacsabályozása a piacot, a *piaci magatartást szabályozó joganyaggá* vált.

II.

A szocialista piaci magatartás polgári jogi joganyaga

4. Az összehasonlító jogi vizsgálódások egyértelműen kínálják a következtetést: korszerű szabályzást csupán a versenyviszonyokra korlátozva, azaz koncepcióját tekintve hagyományos versenyjogot feltételezve aligha lehet elképzelni. A piaci kapcsolatok tisztességére orientált, a szocialista piaci magatartásra vonatkozó jogi normára van szükség. Kérdéses azonban, hogy miként kapcsolható egy ilyen joganyag a *polgári joghoz*, melyik az az alapelv, amelyik alap gondolatát tekintve képes a piaci kapcsolatok tisztességéhez fűződő követelményrendszer alapelvszintű befogadására-kifejezésére?

Ezzel összefüggésben mindenekelőtt a polgári jogi *alapelvek funkcióját* célszerű megvizsgálni. Az ezzel kapcsolatos, a magyar jogirodalomban lezajlott vitában Asztalos azt hangsúlyozta, hogy ezek alapvetően elvont eszmék, melyek konkrét ítélet alapjául nemigen szolgálnak. Ugyanakkor Eörsi szükségesnek tartotta vizsgálni a joggal való visszaélés (Ptk 5. §) alapelvi szintű tilalmának konkrét ítéletek sorában való megjelenését. Eörsi Sárándival együtt vitatta, hogy egy polgári jogi alapelvtől számon lehet-e kérni, hogy mennyiben jelenik meg közvetlenül a bírósági gyakorlatban.⁸ Sárándi ugyanakkor az alapelveket *normatív* formában megjelenő, jogpolitikai célkitűzéseket kifejező jogi nézeteknek tekinti és ezzel tulajdonképpen ugyancsak a konkrét jogalkalmazásban való megjelenés szükségességét vallja. Eörsi szerint viszont az alapelv egyaránt gerince az adott jogágazatnak, ugyanakkor konkrétan orientálja a jogalkotót és a jogalkalmazót. Nézetünk szerint a polgári jog alapelvei *többek* elvont irányító eszméknél, de normatív tartalmukat tekintve természet-

szerűleg *kevesebbek* — adott magatartás megszabása szempontjából — a konkrét magatartásra utasító normáknál⁹. Az alapelvek tehát általánosságuknál fogva olyan társadalmi viszonyokat is képesek megragadni, melyekre konkrét norma nem — vagy még nem — alkotható.

A piaci magatartások jogi szabályozása kifejezetten olyan magatartáscsoportot érint, ahol — mint a versenyjog fejlődése is mutatja — valamiféle, esetleg generálklauzulaszerűen megfogalmazott, vagy ilyenként funkcionáló *alapelv* kialakításától nem lehet eltekinteni.¹⁰ Kérdés azonban, hogy mi legyen ez az alapelv? A magyar Ptk 4. §-a két olyan elvet is tartalmaz, amely e tekintetben iránymutató lehet: az egyik a szocialista együttműködés elve, mely szerint a polgári jogi viszonyokban kölcsönösen együttműködve kell eljárni. A másik alapelv a tisztességtelen gazdálkodást és a gazdasági erőfölénnyel való visszaélést tiltja. Ezeket az elveket összevetve arra a következtetésre lehet jutni, hogy a jogalkotó tiltalmazni kívánja az együttműködés alapelvi szintű követelménye keretében a *tisztességtelen gazdasági-piaci kapcsolatok kialakítását*,¹¹ és a gazdasági erőfölénnyel való visszaélést.

Ez az alapelvi megfogalmazás a szocialista piaci magatartás megalapozása és a polgári joghoz kapcsolása szempontjából azonban részben túlságosan általános, részben a tisztességtelen piaci cselekmények és a gazdasági erőfölénnyel való visszaélés — mint összehasonlító jogi kutatásaink bizonyítják — vitatott (ha nem túlhaladott) elválasztásán alapul. Nézetünk szerint a fenti elveknek a piaci magatartás kérdéskörére való konkretizálása elől, azaz: a szocialista piaci magatartás joganyaga számára *speciális alapelvi szintű generálklauzula* megalkotása elől nem lehet kitérni. Ennek azonban tartalmilag már nem a verseny tisztességén, az egyéni kereskedő tisztességére való hivatkozás túlhaladott ismétlésén kellene alapulnia, hanem azon, hogy a piacra belépők *a szocialista piaci erkölcs*, különösen pedig *az üzleti tisztesség* követelményei szerinti magatartást kötelesek tanúsítani.

Nyilvánvaló, hogy az alapelv-generálklauzula ilyen megfogalmazása az egész társadalommal, az egész népgazdasággal szembeni tisztességtelenséget is kifejezésre juttatja a sértett egyénekkel szembeni tisztességtelenség kivül. Tartalmilag a hagyományos generálklauzuláknál ezért jóval tágabb. De ebből az is következik, hogy ebben a szemléletben eltűnik a különbség a hagyományosan külön tartott és kezelt tisztességtelen versenyeselekmény és a gazdasági erőfölénnyel való visszaélés, más szavakkal: a tisztességtelen verseny elleni joganyag és a versenykorlátozások joga között. Ez utóbbi körébe tartozó, az erőfölénnyel való visszaélésben megjelenő cselekmények legalább annyira tisztességtelenné minősülnek, mint a tradicionális tisztességtelen versenyeselekmények. A generálklauzula fenti megfogalmazása tehát a versenyjog két elkülönített területét a szocialista piaci magatartás joganyagában képes valóságos, *tartalmi egységbe* kövacsolni. Ezen az alapelvi szinten még iközömbös, hogy a tisztességtelenség reklámszédelgésben, vagy monopolhelyeztetel való visszaélésben jelenik-e meg: a tisztességés, a szocialista piaci erkölcsök szerinti piaci

magatartás követelményrendszere mindkettőre egyaránt vonatkozik. A generálklauzula ily módon való megfogalmazása azért is fontos, mert lehetőséget ad arra, hogy ne csak — amint ez ma általában a helyzet — a tisztességtelen versenyjog alá vont cselekmények, hanem a versenygyakorlatozások jogába tartozók felé is betölthesse a szubszidiáriusan alkalmazható alapelv funkcióját.

5. A kifejtettek persze implicite a hagyományosan felfogott versenyjog egész jelenlegi struktúráját kétségbe vonják. Ezért tisztázni kell, hogyan lehetne a szocialista piaci magatartás joganyagát felépíteni. Annyi már világos, hogy e joganyagot a polgári jog általános részéhez köti a generálklauzula-alapelv. Ugyanakkor a joganyag a polgári jogi viszonyok egy jelentős része tekintetében érdekes módon ugyanazt a szerepet játssza el, mint az alapelvek.

A tisztességes piaci-gazdasági kapcsolatok követelménye ugyanis nyilvánvalóan nem korlátozható a szerződéses viszonyokra, illetve a kötelmi jogra a maga egészében sem, hiszen pl. a szellemi alkotások joga körébe tartozó magatartások esetén sem lehet ettől a magatartási zsinórmértéktől eltekinteni, pedig ott alapvetően tulajdonjogi jellegű viszonyokról van szó. Más szavakkal: *a polgári jog egyéb területei nem engedhetnek meg a szocialista piaci magatartás joga által tiltott magatartásokat*; e joganyag követelményrendszerét tehát nem lehet megkerülni. A szocialista piaci magatartás joga tehát a polgári jogi viszonyok egésze vonatkozásában a jogalkotót és a jogalkalmazót egyaránt orientáló funkciót lát el, ugyanakkor konkrét norma hiányában szubszidiáriusan alkalmazandó (pl. akkor, ha az adott magatartás iparjogvédelmileg *nem védett* érdekeket a szocialista piaci erkölcsbe ütköző módon sért. Ilyenkor az iparjogvédelem szabályai még nem aktivizálódnak, de a szocialista piaci magatartás joganyaga már igen). A joganyag védelmének irányát tehát nem helyes a kötelmi jogra korlátozni; érvényesnek tartjuk követelményrendszerét *a polgári jogi viszonyok egészére*.

6. Ami most már a joganyag *belső struktúráját* illeti, a versenyjog verseny szempontján túlmutató fejlődéséből kell kiindulni. A piaci magatartás középpontba állítása ugyanis már utalt arra, hogy nem a verseny-cselekmény az egyetlen, amely itt figyelembe jön. Ennek megfelelően a piaci magatartások újrafelosztására van szükség. Értelmszerűen továbbra is szerepet játszanak a versenymagatartások. Nem minősíthető azonban versenymagatartásnak a gazdasági erőfölénnyel való visszaélés, a monopolisztikus megállapodások körébe tartozó magatartások egy jelentős csoportja. Az erőfölényt ugyanis csak kisebb részben realizálják a versenytársak vonatkozásában, nagyjából a megrendelőkkel—fogyasztókkal való szerződéses vagy szerződésen kívüli, esetleg a szerződéskötést megelőző viszonyokban. Ezek kifejezetten vertikális piaci kapcsolatok, a versenyhez semmi köztük.

Nincs köztük a versenyhez olyan, hagyományosan versenytényállásként kezelt magatartásoknak sem, mint pl. a reklámszedelgés, amely szintén csak kisebb részben érinti a versenytársakat nagyjából viszont a fo-

gyasztókat károsítja. A joganyag hatályának a versenytársakra való le-
szűkítése ezért indokolatlan lenne. Azokat a magatartásokat, melyekben
a verseny vagy az erőfölény szempontja irreleváns és csak a piacra való
belépés az egyetlen jellegzetes vonás, *általános piaci magatartásnak* ne-
vezhetjük.

A generálklauzula-alapelvre felépülő szocialista piaci magatartás jog-
anyaga ezért *három részre* bontható: az általános piaci magatartás jogi
normáira, a — most már valóban a versenyviszonyokra visszavezetett
hatályú — versenyjogra és a gazdasági erőfölény kiaknázására. E három
rész a generálklauzulával az ismert általános—különös viszonyában áll: a
generálklauzula szubszidiáriusan olyan, a szocialista piaci erkölcsbe üt-
köző magatartásokra is alkalmazható, melyekre a három rész egyikében
sincs konkrét norma.

Az *általános piaci magatartás joganyagába* kellene áttemelni a tradicio-
nális tisztességtelen versenyjogból a reklámszédelgés már említett tény-
állását, mivel nemcsak és nem is elsősorban a versennyel van kapcsolata,
hanem a reá vonatkozó tilalomnak jelentős megrendelő- és fogyasztóvé-
delmi funkciója is van. Ugyanez a helyzet a hírnévrontással, az érték-
reklámmal (áruhoz adott vagy ígért ajándék), a névbitorlással, a veszte-
getéssel és az üzleti titok megsértésével (ez utóbbit gyakran nem ver-
senytársak követik el, hanem olyanok, akik éppen a titkok megszerzése
révén kívánnak versenytárssá válni).

Kifejezett versenyjogi tényállás viszont a szolgai utánzás és bitorlás
tényállása, ideértve a másik műszaki dokumentációjának, árujelzőinek
vagy akár az áru külső megjelenésének bitorlását is (akkor, ha egyéb-
ként ezeket az értékeket más jogterület — pl. szellemi alkotások joga
— nem védi). Ugyancsak tipikus versenymagatartás az összehasonlító
reklám is.

7. Külön tárgyalást igényel viszont a *gazdasági erőfölény kiaknázásá-
nak* problémája. Szándékosan nem a „visszaélés”-kifejezést használtuk.
A gazdasági erőfölényt ugyanis a „közvélemény” gyakran azonosítja a
monopolhelyzettel és a velejáró pejoratív szóhangulattal. A gazdasági erő-
fölény azonban önmagában nemhogy nem elítélendő, hanem a modern
gazdaságra annyira jellemző koncentrációs folyamat természetes velejá-
rója. Ezért a gazdasági erőfölényt, így kiaknázását is, a modern gazda-
ság természetes velejárójaként kell felfogni, hiszen ha az erőfölényt sem-
miféle formában nem lehet kiaknázni, a koncentrációval járó előnyök is
elvesznek. A gazdasági erőfölénnyel és ennek legszélsőségesebb — egyéb-
ként ritkán előforduló — formájával: a monopolhelyzettel meg kell ta-
nulni *együttélni*. Korlátok közé kell azonban szorítani az erős gazdasági-
piaci pozícióval járó előnyök *kiaknázását*.

7.1. Mivel a kiaknázás mikéntjét helyezük az erőfölény problema-
tika középpontjába, ebből következik, hogy a kartellszerződések (vagy
más, versenyt korlátozó monopolisztikus megállapodások) által kialakít-
ott, vagy a meglévő monopolhelyzet stb. által biztosított erőfölény ki-
aknázási lehetőségei között — azaz az erőfölénnyel való visszaélés meg-

jelenési formái között — ebből a szempontból nem látunk különbséget. Akáí egyikről, akár másikról van szó, a hangsúly mindkét esetben az erős pozíció adta előnyöknek súlyos szerződési feltételek kikényszerítése, a szerződéskötés időleges megtagadásával azután előnyösebb feltételek elérése, az igényérvényesítés akadályozása, nyomásgyakorlás révén való realizálásán van. Nézetünk szerint az erőfölény gyakorlásának jogi határait ennek a szempontnak a középpontba állításával kell meghúzni; a kérdés tehát az, hogy az erős pozícióban levő *köt-e egyáltalán, és ha igen, milyen feltételekkel köt szerződést*. A tág értelemben felfogott szükségletkielégítési folyamat egészéről van tehát szó, vagyis nem csak a szerződéskötésről, hanem — a szocialista piaci magatartás joga egész alapállásának megfelelően — a *szerződéskötéshez vezető* piaci fázisról, kapcsolatrendszeréről is. Természetes emellett, hogy egy monopolisztikus megállapodás (kartellszerződés) a versenytársakat is sértheti.

7.2. Erre tekintettel az erőfölény-problematika két aspektusa érdemel figyelmet. Az erőfölény kialakítására irányuló, kizárólag, vagy alapvetően a verseny korlátozására irányuló szerződéseket tilalmazni kellene. Ezt elsősorban a közvetlenül sértett versenytársak érdekvédelme teszi szükségessé, de közvetetten a megrendelői-fogyasztói érdekek is veszélyeztetve vannak, hiszen az erőfölényre való törekvés végső célja annak a fogyasztók rovására történő kiaknázása. Nagyon sok olyan vállalati együttműködés van azonban, ahol — mint pl. mindenfajta társulásnál, kooperációnál — a versenykorlátozás fogalmi elem; itt sem lehet azonban olyan alakulatok létét eltűrni, melyek az együttműködés közös gazdasági célján túlmenően, tehát túlnyomóan a verseny korlátozására, vagy kizárására irányulnak.

7.3. A másik aspektus: az erőfölénynek a szükségletkielégítés-szerződéskötési folyamatban való *kiaknázása*, realizálása (most már tekintet nélkül az erőfölény megszerzett vagy meglévő voltára). Előjáróban meg kell jegyezni, hogy a magyar Ptk tartalmaz természetesen szabályt a feltűnő értékaránytalanság esetére (*laesio enormis*), azonban a szabály alkalmazásához az értékaránytalanságnak — a gyakorlat szerint — súlyosabbnak kell lennie, semhogy az erőfölény-problematika esetében használható lenne. Ismeri továbbá a Ptk az általános üzleti feltételek kontrollját is — itt azonban az erőfölénnyel való összefüggés csak esetleges.

A *külföldi* versenykorlátozási jogokkal szembeni leggyakoribb kifogás az, hogy „papírtigrisek”, gyakorlati hatásuk csekély, a tilalmakat könnyen kijátsszák és ez a joganyag végül is nem tudja megakadályozni a monopolhelyzetek, erőfölénypozíciók létrejöttét, illetve az ezáltal biztosított előnyök korlátlan kiaknázását.¹² A Német Szövetségi Köztársaság versenykorlátozási jogának legérdekesebb fejleménye az, hogy az erőfölényre vonatkozó általános tilalmakat a gyakorlatban nem alkalmazzák, mivel a konkrét tilalmak-szabályozások a jogeseteket mintegy „elszívják” előlük¹³. A konkrét tényállások közül is kiemelkedő szerepet játszik a diszkrimináció-tilalom, ami nem véletlen, hiszen a diszkrimináció az a

magatartás, amely nyilvánvalóan realizálja az erőfölény nyújtotta előnyöket. Az sem véletlen, hogy mind az NSZK jogában, mind a francia versenykorlátozási jogban a diszkriminációból egy rendkívül korlátozott hatókörű szerződés-kötési kötelezettséget vezettek le, és ez jogszabályi elismerést is nyert¹⁴.

Nézetünk szerint *két* problémával kell szembenézni. A modern gazdaságban immanensen bennelévő koncentráció-erőfölényprobléma elkerülhetetlenül veti fel az erőfölénynek alapvetően diszkrimináció formájában való kiaknázását, ezzel együtt az egyáltaláni és adott tartalommal való szerződés-kötésre kötelezés kérdését. Hiába tiltjuk ugyanis a monopolhelyezettel való visszaélést, ha a nem-visszaélésszerű magatartás egyedül a szerződés-kötés, vagy méltányos feltételekkel való szerződés-kötés lehet. Bármilyen ellenérzéseket kelt is, a szerződés-kötési folyamatba való beavatkozás eme végső következtetésének levonása elől nem lehet kitérni.

A szükségletkielégítési folyamat megzavarására nézetünk szerint akkor van lehetőség — akkor nyújt e folyamat diszkriminációra módot — ha a szóban forgó szükséglet másutt nem elégíthető ki, vagyis: *az áru (szolgáltatás) másutt nem szerezhető be*. Ebben az esetben szükséghelyezettel állunk szemben, amikor a polgári jog alapfeltételezése: a felek egyenrangúsága és mellérendeltsége nem áll fenn. Márpedig ha az egyik fél a másiknak többé-kevésbé ki van szolgáltatva, az alá-fölérendeltség tény, a nyomásgyakorlás, az egyik fél akaratának a másik félre való rákényszerítése reális lehetőség. A kötelmi jognak az erőegyensúlyra alapozott modellje ez esetben *csődöt mond*. A szerződési szabadság csak az erősebb fél oldalán jelenik meg és azon nyomban szerződés-kötési kényszerré fordul át a gyengébb terhére, (amely szerződés tartalmát persze az erősebb határozza meg).

Úgy tűnik, hogy a *máshoz fordulási lehetőség* híján, tehát a felfogásunk szerinti erőfölény esetén az egyenlő jog szüli az egyenlőtlenséget (Marx). A felek hozzávetőleges egyenlőségéhez egyenlőtlen jogra van szükség: e területen a szerződési szabadság helyébe — az amúgy is fennálló — szerződési kényszernak kell lépnie, csakhogy nem az erősebb, hanem a *törvény meghatározta tartalommal*. A szállítót arra kellene kötelezni, hogy lehetőségeinek keretei között a szakmában szokásos feltételekkel kössön szerződést a megrendelőként jelentkezővel, egyben azonban a szerződés-kötési kötelezettség alanyi és tárgyi korlátozásával védeni kell őt a megrendelői visszaélésektől is. Úgy véljük, hogy az erőfölény-helyzetben ez az egyetlen komoly jogi eszköz, amelyet a hatékonyság reményével lehet megkísérelni alkalmazni.

*

Befejezésül utalnánk arra, hogy a szocialista piaci magatartás joganyaga nem csak polgári jogi vonatokat foglal magában. Ismert Magyarországon a *gazdasági bírság* intézménye, melyet különösen nagy kárt okozó, vagy a népgazdaság érdekét súlyosan sértő, veszélyeztető gazdálkodó szervezetekre szabnak ki bírósági eljárás keretében. Ez a bírság a

vállalat és — a perindítási joggal bíró — állami gazdaságirányítás viszonyában a gazdaságirányítás egyik leghatásosabb eszköze a társadalomellenes, a népgazdasági érdeket sértő gazdasági magatartások megakadályozására, és ebben a formájában a gazdálkodó szervezetnek a gazdaságirányító szervekkel szembeni államigazgatási felelősségét jelenti. Már ma is számos — többnyire az erőfölény problémakörébe tartozó — tényállás került be a vonatkozó jogszabályba. Nyilvánvaló, hogy a gazdasági bírság relevancia-szintje jóval magasabb, mint a polgári jogé, mely bármilyen egyéni jogsérelem esetén aktivizálódik. Azonban az is kézenfekvő, hogy a szocialista piaci magatartás jogának eredményes funkcionálása nagyobb súlyú, ismétlődően a szocialista piaci erkölcsbe ütköző magatartások esetén a gazdasági bírság támogatása nélkül nem képzelhető el. A szocialista piaci magatartás joga tehát olyan joganyagként fogható fel, melyben a polgári jogi és államigazgatási eszközök *együttesen ösztönöznek* a szocialista piaci erkölcsnek, az üzleti tisztesség követelményeinek megfelelő magatartásra.

Jegyzetek

- ¹ Ayon 15. l. 1851. Recueil Périodique Dalloz 1854. 2. 138.; Paris, 29. 12. 1852. Recueil Périodique Dalloz 1853. 2. 163.
- ² A svájci Schlupep szerint például a monopolhelyzetben lévő vállalat reklámszedelgésére csak úgy lehet a versenytörvényt alkalmazni, ha feltételezzük a versenyviszony fennálltát (kivel?), hiszen ha ezt nem tenénk, a tisztességtelen verseny elleni törvény alapján nem lehetne eljárni, legfeljebb — a versenykorlátozási jogba tartozó monopolhelyzettel való visszaélés címén. *Walter Schlupep: Vom lautereren zum freien Wettbewerb. GRUR Int. 1973. 6—7. 449.*
- ³ A folyamat vázolását ld. *Gerhard Schrickep: Unlauterer Wettbewerb und Verbraucherschutz. GRUR 1970.* A hazai jogirodalomban *LONTAI Endre: a fogyasztóvédelem problémáját az iparjogvédelem területén dolgozta fel átfogóan: Fogyasztóvédelmi aspektusok az iparjogvédelem területén. Állam- és Jogtudomány 1979. 3.*
- ⁴ Az alábbiakban a német, illetve napjainkban az NSZK, versenyjoga fejlődését vizsgáljuk, mivel a magyar tisztességtelen versenyjog kialakulása ehhez fűződik (átfogó, más jogokra is kiterjedő összehasonlító jogi vizsgálatokat másik munkánkban végeztünk: *A szocialista piaci magatartás joga. Budapest, 1981. V. fejezet.*)
- ⁵ A fordulópontnak a Reichsgericht 1936-ban hozott ún. Diamentine-ítéletét tekintik (GRUR 1936. 810., 812.)
- ⁶ *Miodrag Janjić: Industrijska svojina i autorsko pravo. Beograd 1973. 224.; Joseph Strauss: Die Entwicklung des jugoslawischen Wettbewerbsrechts und die Neuregelung von 1974. GRUR. Internationaler Teil 1976. 9—10. szám 434.*
- ⁷ Szlovénia Legfelsőbb Bírósága 1976. augusztus 12-én ítéletében kimondotta, hogy „a tisztességtelen verseny megállapításához a felek között

versenyviszonyra nincs szükség". GRUR. Internationaler Teil 1977. 204. l. — Joseph Strauss kommentárjával.

- ⁸ *Eörsi Gyula*: A Ptk 5. §-ára vonatkozó bírósági gyakorlatról. Jogtudományi Közlöny. 1977. 3. szám.; *Asztalos László*: Az „érdekegység” és az együttműködés tartalmi változásainak kifejezésre juttatása a Ptk alapelveiben. Jogtudományi Közlöny, 1976. 3. szám; *Sárándi Imre*: A magyar polgári jog alapelvei. Acta Facultatis Politico-Juridicae Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös Nominatae. 1977.
- ⁹ Lényegét tekintve hasonló álláspontot fejt ki a jugoszláv kötetmi jog tekintetében *Slobodan Perović*: A jugoszláv kötetmi jog kodifikációjának általános jellegzetességeiről. Jogtudományi Közlöny 1981. 9. szám, valamint *Szalma József*: Az egyenértékűségi elv fogalmának és jogi követelményeinek jellegzetességei a JSZSZK kötetmi viszonyokról szóló törvényének alapján. Jogtudományi Közlöny 1981. 10. szám.
- ¹⁰ A kötetmi jog jugoszláv kodifikációja során pl. szükségesnek tartották — a versenytörvénybe foglalt generálklauzuláktól függetlenül — a jóhiszeműség és a tisztesség elvének, valamint a monopóliumhelyzet létrehozatalának és kihasználásának ismételt tilalmazását — vö. *Petrović*: i. m. 774. l.
- ¹¹ Meg kell azonban jegyezni, hogy a „gazdálkodás” kategóriájának a Ptk-ba való felvételét a Ptk 1977-es módosítása előtti vitában többen kifogásolták, mivel a gazdálkodás az állami gazdaságirányítás és a vállalat közötti viszonyt fejezi ki, és ezért nem polgári jogi, hanem gazdasági igazgatási kategória (pl. a gazdálkodás körébe tartozik az adócsalás, külkereskedelmi tevékenység jogosulatlan gyakorlása stb.).
- ¹² *Heinrich Kronstein*: The Law of International Cartels. Cornell University Press 1973. 480. l.; *Ernst-Joachim Mestmäcker*: Medienkonzentration und Meinungsvielfalt. Baden-Baden 1978. 112. o.
- ¹³ *Fritz Rittner*: Einführung in das Wettbewerbs- und Kartellrecht. Heidelberg—Karlsruhe 1981., 10.
- ¹⁴ Az NSZK-ban: Gesetz gegen Wettbewerbsbeschränkungen 26. §; Franciaországban: Ordonnance n° 45-1483 du juin 1945, relative aux prix 37/a §-a.

Rezime

Pravo konkurencije ili pravo ponašanja na tržištu (Dileme mađarskog prava)

Autor ističe krupne promene koje se tiču sistema planiranja u Mađarskoj. Promene su započete 1968 godine a konačno pravno uobličene građanskim zakonikom iz 1977. godine. Napušten je raniji sistem administrativnog i detaljnog planiranja svih privrednih proporcija i prihvaćen sistem tzv. planskog regulisanja tržišta. Time je omogućena određena samostalnost preduzeća u odnosu na plan. Zaustavlja se koncentracija preduzeća u velike (monopolske) organizacije. Time su stvoreni uslovi za konkurenciju. Konkurencija po autorovom gledištu služi zadovoljavanju zahteva za kvalitetom.

Po gledištu autora potrebno je razvijati nov pogled na klasično shvaćeno pravo konkurencije i ono bi trebalo da se koncipira u smislu prava ponašanja na tržištu, koje je daleko šire i uključuje ne samo zaštitu lojalnog ponašanja direktnih konkurenata, već, što je sa stanovišta socijalističkog prava osobito značajno, i zaštitu potrošača.

Resumee

Das Recht der Konkurrenz und das Recht sich am Markt zu benehmen (Dilemmen des ungarischen Rechts)

Der Verfasser unterstreicht die Änderungen, die im ungarischen Planungssystem durchgeführt worden sind. Die Änderungen wurden 1968 angefangen und endlich 1977 im bürgerlichen Gesetzbuch durchgeführt worden. Das System der administrativen und detaillierten Planung aller Proportionen wurde aufgegeben und das System der planmässigen Regulierung des Marktes wurde angenommen. Damit ist eine gewisse Selbstständigkeit der Unternehmungen in Hinsicht auf die Planung zugesagt worden. Die Konzentration der Unternehmungen in grosse (monopolmässige) Gemeinschaften, wurde aufgehoben. Es sind Bedingungen zur Konkurrenz geschaffen. Die Konkurrenz dient, laut der Auffassung des Verfassers zur Erfüllung der Qualitätswünsche.

Laut dem Verfasser, ist es nötig eine neue Auffassung des Rechts der Konkurrenz gegenüber der bisherigen Meinungen, die ein erweitertes Konzept darstellt, usw. solche, die nicht nur loyales Benehmen der unmittelbaren Konkurrente gegeneinander verbürg, sondern — und das ist von Standpunkt der sozialistischen Rechtsauffassung besonders wichtig — auch den Schutz der Verbrauchers einschliesst.